

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE

Lausunto

Sosiaali- ja terveysministeriö

Asia: Lausuntopyyntö mielenterveys- ja päihdepalveluja koskevan lainsäädännön uudistamisesta

Viite: VN/23566/2021

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE kiittää mahdollisuudesta lausua asiasta. VANE on YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen (SopS 27/2016; vammaisyleissopimus) kansallinen koordinaatiomekanismi. Sen tehtävänä on edistää yleissopimuksen kansallista täytäntöönpanoa ja vammaisten henkilöiden oikeuksien huomioon ottamista kaikkien hallinnonalojen toiminnassa. Tässä lausunnossa asiaan otetaan kantaa vammaisyleissopimuksen velvoitteiden näkökulmasta.

Vammaisyleissopimuksen tarkoituksena on taata vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet, edistää ja suojella näitä oikeuksia ja vapauksia edistää vammaisten henkilöiden ihmisarvon kunnioittamista.

VANE haluaa kiinnittää huomiota vammaisyleissopimuksen vammaisen henkilön määritelmään, joka on seuraavanlainen: *“Vammaisiin kuuluvat sopimuksen 1 artiklan mukaan henkilöt, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.”* Yleissopimuksen määritelmä pitää sisällään myös henkilöt, joilla on pitkäaikainen psykososiaalinen vamma.

Yleissopimuksen 25 artikla velvoittaa sopimuspuolet tunnustamaan vammaisten henkilöiden oikeuden parhaaseen mahdolliseen terveyden tasoon ilman syrjintää vammaisuuden perusteella. Sopimuspuolet järjestävät vammaisille henkilöille samanlaajuiset, -laatuiset ja -tasoiset maksuttomat tai kohtuuhintaiset terveyspalvelut kuin muille. Lisäksi terveydenhuoltopalvelut tulee järjestää mahdollisimman lähellä ihmisten omia yhteisöjä, myös maaseudulla.

YK:n vammaisyleissopimuksen 26 artiklassa säädetään kuntoutuksesta, se velvoittaa sopimuspuolet toteuttamaan tehokkaat ja asianmukaiset toimet, jotta vammaiset henkilöt voisivat saavuttaa ja säilyttää mahdollisimman suuren itsenäisyyden, täysimääräiset ruumiilliset, henkiset, sosiaaliset ja ammatilliset kyvyt sekä täysimääräisen osallisuuden ja osallistumisen kaikilla elämänalueilla. Palveluilla ja ohjelmilla tuetaan osallistumista ja osallisuutta yhteisöön ja kaikkiin yhteiskunnan osa-alueisiin ja ne ovat vapaaehtoisia ja vammaisten henkilöiden saatavilla mahdollisimman lähellä heidän omia yhteisöjään, myös maaseudulla.

Lausuttavana olevan hallituksen esitysluonnoksen tavoitteena on parantaa mielenterveys-, päihde- ja riippuvuuspalvelujen saatavuutta, laatua ja tarpeenmukaisuutta sekä vahvistaa asiakkaan oikeuksia saada yhdenvertaisesti tarvitsemiaan palveluja kaikissa ikäryhmissä. Esityksen tavoitteena on myös selkeyttää sosiaali- ja terveydenhuollon palvelutoimintaa siten, että se mahdollisimman hyvin loisi edellytykset jatkaa kehittämistyötä tulevilla hallituskausilla.

VANE pitää lausuttavana olevaa esityksen tavoitteita hyvinä ja perusteltuina. Esityksessä on hyvin huomioitu vammaisyleissopimus ja muut keskeiset perus- ja ihmisoikeusveloitteet. VANE katsoo esityksen edistävän myös vammaisten ihmisten oikeutta saada tarvitsemiaan palveluja ja hoitoa yhdenvertaisesti muiden kanssa. Lisäksi mielenterveys-, päihde- ja riippuvuuspalveluiden toteuttaminen osana yleisiä palveluita vähentää niihin liittyvää stigmaa ja leimautumista, ja voi siten madaltaa kynnystä hakeutua palveluiden piiriin. Esityksessä on myös hyvin kiinnitetty huomiota nykylainsäädännön pirstaleisuuteen, ja pyritty löytämään keinoja vahvistaa sosiaali- ja terveydenhuollon yhteensovittamista ja järjestämistä tarvittaessa yhteisesti toteutettuina palveluina.

VANE haluaa kiinnittää huomiota siihen, että riippuvuuksia voi olla monenlaisia. Vammaisfoorumi ry on lausunnossaan tarkemmin eriteltyt näihin liittyviä sääntelytarpeita.

VANE haluaa myös kiinnittää huomiota siihen, että vammaisilla henkilöille tosiasiallisesti olisi yhdenvertainen oikeus saada tarvitsemiaan mielenterveys-, päihde- ja riippuvuuspalveluita. Tähän on lain toimeenpanossa kiinnitettävä erityistä huomiota. Esimerkiksi joillain kehitysvammaisilla henkilöillä on nykylainsäädännön voimassa ollessa ollut vaikeuksia päästä tarvitsemiensa mielenterveyspalveluiden piiriin.

VANE pitää tärkeänä, että jatkotyössä myös tahdosta riippumatonta hoitoa koskevaa lainsäätöä uudistetaan kiinnittäen erityistä huomiota itsemääräämisoikeuden toteutumiseen ja tukemiseen YK:n vammaisyleissopimuksenkin edellyttämällä tavalla. Myös muu käynnissä oleva työ mielenterveys-, päihde- ja riippuvuusongelmien ennaltaehkäisemiseksi ja matalan kynnyksen varhaisen tuen palveluiden kehittämiseksi on tärkeää. Palvelujärjestelmän keittämisessä ja resursoinnissa on syytä huomioida koronapandemian ja poikkeusaikojen aiheuttama psykososiaalinen kuormitus.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta

puheenjohtaja Jaana Huhta

erityisasiantuntija Tea Hoffrén